

Tadeusz Majsterkiewicz*

Sprawozdanie z konferencji naukowej *Rola towarzystw regionalnych w rozwoju społeczno-gospodarczym regionów***

[...] Konferencję prowadziła przewodnicząca Rady Towarzystw Naukowych prof. dr hab. Iwona Hofman, która otwierając obrady w imieniu Rady Towarzystw Naukowych, złożyła gratulacje z okazji 45-lecia Włocławskiego Towarzystwa Naukowego, podkreślając, że pozycję WTN wśród regionalnych towarzystw naukowych determinuje zaangażowanie lokalnej społeczności w budowanie wspólnoty obywatelskiej i kulturowej, a działania Towarzystwa stanowią miarę wartości regionów w każdym aspekcie pracy i tożsamości. Gratulując osiągnięć naukowych, popularyzatorskich i organizacyjnych, z szacunkiem dla zaangażowania władz i członków, złożyła życzenia twórczej kontynuacji pracy i zadowolenia z jej efektów.

Zgodnie z programem referaty wygłosili kolejno:

1. Prof. dr hab. Zbigniew Kruszewski, prezes Towarzystwa Naukowego Płockiego – *Etos naukowy zasadą funkcjonowania regionalnych ogólnych towarzystw naukowych. Towarzystwo Naukowe Płockie*.
2. Prof. dr hab. Krzysztof Walczak, prezes Kaliskiego Towarzystwa Przyjaciół Nauk – *Rola Kaliskiego Towarzystwa Przyjaciół Nauk w formowaniu regionalnego środowiska naukowego*.
3. Prof. dr hab. Stanisław Kunikowski, prezes Włocławskiego Towarzystwa Naukowego – *Regionalne towarzystwa naukowe integralną częścią nauki na rzecz rozwoju społeczno-gospodarczego regionów*.

Prof. dr hab. Zbigniew Kruszewski, prezes Towarzystwa Naukowego Płockiego, w swoim referacie

* Tadeusz Majsterkiewicz – sekretarz Rady Towarzystw Naukowych przy Prezydium PAN.

** Konferencja, zorganizowana przez Radę Towarzystw Naukowych przy Prezydium PAN oraz Włocławskie Towarzystwo Naukowe, odbyła się 14 czerwca 2024 r. we Włocławku. Konferencję poprzedziły obchody 45-lecia działalności Włocławskiego Towarzystwa Naukowego.

Etos naukowy zasadą funkcjonowania regionalnych towarzystw naukowych. Towarzystwo Naukowe Płockie przedstawił znaczenie towarzystw naukowych w systemie potrzeb rozwoju nauki w życiu człowieka. Przedstawił bezprecedensową skalę aktywności gospodarczej ludzi w ostatnich 220 latach, która między innymi przyczyniła się i przyczynia do zmian klimatycznych globu. Podkreślił, że współpraca nauk humanistyczno-społecznych i technicznych może wypracować zmiany w systemie gospodarczym, które ograniczać będą negatywny wpływ na środowisko. Nie ma jednoznacznej odpowiedzi, czy światowy rozwój nauki i techniki będzie mógł skutecznie przeciwstawić się wyzwaniom i potrzebom, które kreuje człowiek. Niebagatelną rolę w rozwiązywaniu tych problemów powinny mieć i odgrywać towarzystwa naukowe. To one poprzez swoją działalność przybliżają znaczenie nauki i kultury w życiu człowieka. Są osadzone w długiej historii państwa polskiego i wielokrotnie przyczyniały się do jego odrodzenia i rozwoju. Towarzystwa naukowe skupiają ok. 500–600 tysięcy osób. Są to osoby, które propagują i wyjaśniają, przybliżają i wskazują na znaczenie nauki w życiu człowieka. Nauka w Polsce jest niedoceniana. W kształtowaniu opinii nauka zastępowana jest przez gusła, uczeni przez szalbierzy, a fakty przez złudzenia. Członkowie towarzystw naukowych stanowią największą siłę w kraju, która propaguje, wyjaśnia i przybliża wyniki badań oraz osiągnięcia naukowe.

Za aplikację przedstawionych rozważań posłużyło jedno z najstarszych, funkcjonujące od 1820 roku regionalne ogólne Towarzystwo Naukowe Płockie. Towarzystwo to realizuje etos naukowy jako swoją zasadę funkcjonowania przez podejmowanie szeregu działań na rzecz swoich członków i społeczności regionalnej. Przyczynia się do budowania społeczeństwa wiedzy, społeczeństwa obywatelskiego, opartego na patriotyzmie do własnego regionu i ojczyzny. Kształtuje kulturę dialogu publicznego i powoduje wzrost dobrostanu społeczeństwa.

Prof. dr hab. Krzysztof Walczak, prezes Kaliskiego Towarzystwa Przyjaciół Nauk, w referacie *Rola Kaliskiego Towarzystwa Przyjaciół Nauk w formowaniu regionalnego środowiska naukowego* omówił znaczenie działalności regionalnego towarzystwa naukowego na terenie miasta średniej wielkości (na przykładzie Kalisza), zwłaszcza zaś wpływ owej działalności na tworzenie się środowiska naukowego oraz jego rozwój.

W przypadku miasta, na terenie którego działa Kaliskie Towarzystwo Przyjaciół Nauk, podkreślić należy długoletnie (blisko trzydziestoletnie) starania o powołanie towarzystwa naukowego (1958, 1981), które doprowadziły do sukcesu dopiero u schyłku PRL (1987). Trzeba przy tym podkreślić historię i dawne znaczenie miasta, w tym dzieje szkolnictwa średniego Kalisza, a także ponaddwudziestoletnie trwanie w tym mieście seminarium duchownego archidiecezji gnieźnieńskiej, pierwszej miejscowej szkoły wyższej (1593–1620).

Znaczącą cezurą było zniszczenie miasta w sierpniu 1914 r., a także jego odbudowa wiążąca się z apelami o powołanie w Kaliszu uczelni wyższej. Apele te pozostały jednak bez realizacji.

Utworzenie Kaliskiego Towarzystwa Przyjaciół Nauk w 1987 r. uruchomiło badania naukowe w środowisku miasta, owocujące wymienionymi poniżej sukcesami.

1. Skupienie wokół idei towarzystwa naukowego nielicznych ludzi nauki ówczesnie funkcjonujących w mieście, a także znacznie liczniejszych naukowców pracujących na terenie kraju, a powiązanych z Kaliszem pochodzeniem lub sentymentem.

2. Podjęcie prac nad bibliografią piśmiennictwa o Kaliszu oraz nad słownikiem biograficznym ziemi kaliskiej. Edycje te stanowią fundament dla prac naukowych o tematyce regionalnej i zostały zrealizowane w postaci czterotomowych edycji *Bibliografii historii Kalisza* oraz *Słownika biograficznego Wielkopolski południowo-wschodniej (ziemi kaliskiej)*.

3. Inicjatywa i przygotowanie wniosku przez KTPN o powołanie w Kaliszu samodzielnej uczelni wyższej – Państwowej Wyższej Szkoły Zawodowej, przekształconej później w Akademię i (obecnie) w Uniwersytet Kaliski im. Prezydenta Stanisława Wojciechowskiego.

4. Utworzenie w Towarzystwie biblioteki naukowej (około 20 tys. woluminów), stanowiącej obecnie fragment Biblioteki Uniwersytetu Kaliskiego.

5. Utworzenie w strukturze Uniwersytetu Kaliskiego Instytutu Interdyscyplinarnych Badań Historycznych UK z udziałem naukowców działających w towarzystwie naukowym.

6. Utworzenie profesjonalnego wydawnictwa naukowego, wydającego książki poświęcone regionowi i zapewniającego miejscowemu środowisku naukowemu warunki do publikowania wartościowych prac regionalnych.

7. Budowa środowiska naukowego w mieście bez naukowych tradycji.

8. Tworzenie warunków do współpracy uznanych autorytetów naukowych, działających w Kaliskim Towarzystwie Przyjaciół Nauk, z młodzieżą, formując w ten sposób środowisko rozwijającego się Uniwersytetu Kaliskiego.

Prof. dr hab. Stanisław Kunikowski, prezes Włocławskiego Towarzystwa Naukowego, w wystąpieniu *Regionalne towarzystwa naukowe integralną częścią nauki na rzecz rozwoju społeczno-gospodarczego regionów* przedstawił informacje o powstaniu i działaniach Włocławskiego Towarzystwa Naukowego na rzecz regionu i nauki.

Włocławskie Towarzystwo Naukowe zostało utworzone na zjeździe założycielskim w Ciechocinku 16 czerwca 1979 r. W wydarzeniu wzięło udział 128 osób, byli to głównie przedstawiciele świata nauki związani z Włocławkiem poprzez miejsce urodzenia bądź prowadzący badania naukowe z zakresu m.in. nauk medycznych, rolniczych, ekonomicznych, leśnych oraz badań archeologicznych. Wśród założycieli byli także działacze kultury i sztuki, nauczyciele, przedstawiciele duchowieństwa z Włocławka, Kujaw i ziemi dobrzyńskiej.

Włocławskie Towarzystwo Naukowe w swojej 45-letniej działalności opublikowało łącznie ponad 350 publikacji naukowych i popularnonaukowych, w tym m.in. 36 tomów rocznika *Zapiski Kujawsko-Dobrzyńskie*, 10 tomów *Włocławskiego Słownika Biograficznego*, 9 tomów *Materiałów do dziejów rezydencji na Kujawach i Ziemi Dobrzyńskiej*, dwutomową monografię *Włocławka*, monografię *Uzdrowiska Ciechocinek* oraz 27 tomów materiałów pokonferencyjnych, dotyczących cyklicznych ogólnopolskich konferencji kardiologicznych.

Wśród ośmiu członków honorowych pierwszym został wybrany w roku 1988 prof. Tadeusz Reichstein, urodzony we Włocławku laureat Nagrody Nobla z 1950 r. w dziedzinie medycyny i fizjologii.

Nawiązując do przedstawianej w wielu publikacjach i opracowaniach naukowych wyjątkowej funkcji, jaką miały i mają obecnie do spełnienia towarzystwa naukowe w Polsce, profesor S. Kunikowski podkreślił, że regionalne towarzystwa naukowe, w odróżnieniu od towarzystw specjalistycznych, przechodziły na przestrzeni przynajmniej ostatnich 200 lat różne koleje losu. Na ten temat ukazało się wiele opracowań naukowych, w których autorzy szczegółowo analizują dzieje społecznego ruchu naukowego, uwarunkowania polityczne, społeczne i ekonomiczne.

Regionalny ruch naukowy szczególną rolę odegrał na ziemiach polskich w okresie rozbiorów 1795–1918, głównie w obronie utraconej państwowości, jej spuścizny dziejowej, a także języka i kultury. Należy

o tym pamiętać, kultywować i przypominać, szczególnie młodemu pokoleniu, ale także i dzisiejszym decydom, którzy raczą umniejszać rangę i wkład społecznego ruchu naukowego, zarówno w obronę naszej tożsamości narodowej, jak i w tworzenie zrębów państwowości polskiej u progu II Rzeczypospolitej.

Towarzystwa regionalne przyczyniły się w dużej mierze do tworzenia w okresie zaborów załączków wielu instytucji, dziedzin i dyscyplin naukowych. Przyczyniły się, i to w sposób szczególny, do powstania w okresie po 1918 r., ale także po 1945 r., wielu uczelni wyższych, instytucji naukowych, w tym także zagranicznych. To dzięki członkom regionalnych towarzystw naukowych o charakterze ogólnym następowało w okresie międzywojennym wzmacnianie kadry akademickiej w nowo powstających uczelniach wyższych w Poznaniu, Warszawie, Wilnie, a po 1945 r. także w Toruniu.

Wszystkie regionalne towarzystwa naukowe posiadają w swoich statutach zapis, i to niejednokrotnie na czołowym miejscu, mówiący o organizowaniu i inicjowaniu badań naukowych. Zapisy te nie pokrywają się często z faktyczną ich realizacją. Szczególną barierą w prowadzeniu własnych badań naukowych stanowią fundusze. W przeszłości Polska Akademia Nauk, a w szczególności nieistniejący obecnie Komitet Badań Naukowych przy Ministerstwie Nauki, wspierały towarzystwa naukowe w prowadzeniu badań o charakterze regionalnym. Zaprzestanie tychże dotowań ujemnie odbiło się na przeprowadzaniu przez towarzystwa badań naukowych.

Działalność naukowo-badawcza w dalszym ciągu odgrywa główną rolę w życiu towarzystw regionalnych w Polsce. Jest to działalność integrująca poszczególne grupy członków i pełni rolę komplementarną do pozostałych dziedzin i płaszczyzn będących przedmiotem działalności towarzystw naukowych.

Ważnym obszarem działalności towarzystw regionalnych są organizowane konferencje i sesje naukowe. Z uzyskanych w 2013 r. badań ankietowych, które przeprowadziła wśród towarzystw naukowych Rada Towarzystw Naukowych, na ponad 1200 konferencji i sesji naukowych, towarzystwa regionalne, których jest 38, zrealizowały ponad 160.

Wydawnictwa regionalnych towarzystw naukowych stanowią jedną z ważniejszych form ich działalności, podobnie zresztą, jak i towarzystw specjalistycznych.

Wydawnictwa, jako najstarsza, o bogatych i długich tradycjach dziedziną działalności towarzystw naukowych, umożliwiają poza prezentacją osiągnięć własnych także upowszechnianie prac badawczych ważnych dla regionu, a nieznajdujących miejsca w publikacjach utytułowanych ośrodków naukowych.

Wiele ciepłych i istotnych dla nauki polskiej słów można wyrazić pod adresem tych towarzystw

regionalnych, które prowadzą działalność biblioteczną komplementarną w stosunku do bibliotek uczelnianych, samorządowych, muzealnych itp. Nagromadzone przez dziesięciolecia zbiory biblioteczne od dawna służą nie tylko miłośnikom nauki, ale także, albo przede wszystkim ludziom nauki.

Inną, również niezmiernie istotną rolę, jaką pełnią towarzystwa regionalne wobec nauki polskiej, jest działalność związana z uczelniami wyższymi. To właśnie takie towarzystwa jak Poznańskie Towarzystwo Naukowe, Warszawskie Towarzystwo Naukowe czy Towarzystwo Naukowe w Toruniu przyczyniły się do powstania wielu uniwersytetów i politechnik.

Nie doceniamy współcześnie wyjątkowego wkładu towarzystw naukowych, w tym także regionalnych, w rozwój nauki polskiej, na co liczyliśmy z chwilą odzyskania pełnej suwerenności w 1989 roku. Nie kto inny jak właśnie towarzystwa naukowe stały się ostoją merytorycznych dyskusji dotyczących rozwoju nauki polskiej, aktywizacji lokalnych społeczności wokół istotnych problemów życia gospodarczego, społecznego, kultury i edukacji.

Państwo, które jest odpowiedzialne za system nauki polskiej i jego finansowanie, nie potrafi dostrzec korzyści, jakie płyną z dotowania społecznego ruchu naukowego, który jest najkorzystniejszą, najtańszą i pozbawioną biurokratycznych struktur formą rozwoju nauki.

Największym osiągnięciem Towarzystwa jest utworzona w 1995 r. pierwsza w obecnym woj. kujawsko-pomorskim uczelnia wyższa nosząca nazwę Kujawska Szkoła Wyższa, której Towarzystwo jest organem prowadzącym. Uczelnia w ciągu 29 lat wykształciła ponad 21 tysięcy absolwentów studiów pierwszego i drugiego stopnia.

Włocławskie Towarzystwo Naukowe posiada własny obiekt zabytkowy, usytuowany przy placu Wolności 20, z powierzchnią użytkową ponad 700 m². W siedzibie Towarzystwa znajduje się biblioteka naukowa z czytelnią im. Prof. Stanisława L. Bagdzińskiego, wieloletniego prezesa Towarzystwa. Zbiory biblioteczne przekraczają łącznie ponad 40 tysięcy woluminów, w tym największy we Włocławku zbiór wydawnictw regionalnych.

* * *

W dyskusji nad wygłoszonymi referatami głos zabrali m.in. prof. dr hab. Elżbieta Mączyńska – honorowa prezes Polskiego Towarzystwa Ekonomicznego, prof. dr hab. Anna Mikuła – prezes Polskiego Towarzystwa Botanicznego oraz prof. dr hab. Jerzy Błazejewski – prezes Gdańskiego Towarzystwa Naukowego, ks. dr hab. Lech Król – prezes Teologicznego Towarzystwa Naukowego Wyższego Seminarium Duchownego we Włocławku. [...]